

Н.В. Аніщук,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри історії держави й права

КАФЕДРА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Потрібно відзначити, що у 2017 р. Одеська історико-правова школа святкує 180-річчя. Свій внесок у розвиток цієї юридичної школи зробила кафедра історії держави й права Національного університету «Одеська юридична академія», яка має свою історію та передумови становлення й розвитку. Так, ще з часів заснування Рішельєвського ліцею було організовано юридичне відділення (1837 р.), в якому викладалася історія правознавства. Це стало першим кроком на шляху до заснування Одеської історико-правової школи та створило підґрунтя для майбутнього заснування кафедр історико-правового напрямку на Півдні України.

За багаторічну вітчизняну історію Одеської юридичної школи студентам-юристам викладалися різні історико-правові дисципліни. Так, із часів заснування Імператорського університету (м. Одеса, 1865 р.) діяли декілька кафедр історико-правового напрямку, зокрема: історії найважливіших законодавств, старих і нових, історії слов'янського законодавства й інші, на яких викладалися вищезазначені дисципліни.

Великий внесок у розвиток дореволюційної історико-правової науки зробив Ф.І. Леонтович (1833–1910 рр.) – ректор університету (1869–1877 рр.). У 1868 р. він захистив докторську дисертацію за темою «Древнее хорватодалматское законодательство». Більшу частину праць Леонтовича присвячено давньому слов'янському й особливо литовсько-руському праву.

У радянські часи історію держави та права викладали на кафедрі теорії й історії держави й права Одеського державного університету ім. І.І. Мечникова. Серед радянських дослідників великий внесок у розвиток історико-правової науки зробив О.В. Сури-

лов (1928–1999 рр.), який із 1968 р. протягом багатьох десятиліть очолював кафедру теорії й історії держави й права Одеського державного університету ім. І.І. Мечникова. Його докторську дисертацію виконано за темою «Утворення й розвиток національної державності в Молдавії (1924–1959 рр.)».

Із заснуванням у 1997 р. Одеської державної юридичної академії (зараз – Національний університет «Одеська юридична академія») відразу було створено кафедру історії держави й права. Першим завідувачем кафедри історії держави та права Одеської державної юридичної академії став професор В.П. Глиняний (1951–2009 рр.) – автор численних наукових праць, серед яких особливе місце посідає монографія «Правовое положение женщины с древнего времени и до конца XIX века» (Одеса, 1999 р.) і підручник «История государства и права зарубежных стран» (Одеса, 2001 р.). Професор В.П. Глиняний очолював кафедру з 1997 до 2008 р.

Серед видатних вітчизняних істориків права слід назвати професора П.П. Музиченка (1949–2011 рр.), який тривалий час працював на кафедрі історії держави й права. У 1981 р. він захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук «Прогнозування та планування в системі управління якістю навколишнього середовища (державно-правові аспекти)». Слід зазначити, що П.П. Музиченко став першим деканом факультету юридичної журналістики ОНЮА (2002–2005 рр.), є автором понад 250 наукових праць, серед яких підручники, навчальні посібники, монографії, статті. Він організував наукову історико-правову школу литовсько-руського права. За його участю

упродовж 2001–2004 рр. реалізовано науковий проект – підготовано, видано мовою оригіналу й перекладено на українську коментарі трьох Статутів Великого князівства Литовського. Під керівництвом професора П.П. Музиченка захищено багато кандидатських дисертацій. Зокрема, він був науковим керівником Н.В. Єфремової, М.В. Крумаленка, О.І. Резнік та інших. Так, у 2002 р. Н.В. Єфремова захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Розвиток конституційного законодавства в Україні (1917–1920 рр.)». У 2007 році М.В. Крумаленко захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Правове становище населення на українських землях у XIV–XVI ст.: детермінація релігійною політикою держави». У 2008 р. О.І. Резнік захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Періодизація історико-правового процесу: концептуальні аспекти».

В історії цієї кафедри другим її завідувачем протягом 2009–2015 рр. був професор М.Р. Аракелян, який нині займає посаду віце-президента, проректора з навчальної роботи Національного університету «Одеська юридична академія», поєднуючи свою роботу з викладацькою діяльністю на посаді професора кафедри історії держави й права. У 1982 р. ним було захищено дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, предметом дослідження якої є природоохоронна функція держави. Професор М.Р. Аракелян є автором багатьох наукових праць, зокрема монографій і підручників. Слід відзначити такі монографії: «Институт адвокатуры в правозащитной системе Украины: теоретико-правовой аспект» (2014 р.), «Сравнительная адвокатура» (2009 р.). Під керівництвом професора М.Р. Аракеляна захищено багато кандидатських дисертацій. Зокрема, він був науковим керівником К.А. Тиганія, О.В. Скрипник, О.О. Колосової, І.В. Корнієнко,

І.С. Мокіна, А.М. Гриб, Я.П. Кравченко. Так, у 2010 р. К.А. Тиганій захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Правові засади формування інституту міського самоврядування в Російській імперії у другій половині XIX ст. (на матеріалах міста Одеси)». У 2012 р. О.В. Скрипник захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Юридичні конструкції спадкового права: теоретико-компаративістське дослідження». У 2012 році О.О. Колосова захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Правове регулювання соціального забезпечення в Наддніпрянській Україні у 1917–1921 рр.». У 2013 р. І.В. Корнієнко захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Науково-юридична та педагогічна спадщина Є.В. Васильовського». У 2015 р. І.С. Мокін захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Правове життя українського суспільства за доби становлення національної державності (1917–1921 рр.)». У 2015 р. А.М. Гриб захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Становлення та розвиток інституту примирення на Українських землях (IX ст. – 1917 р.)». У 2016 р. Я.П. Кравченко захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Еволюція правових засобів протидії правопорушенням неповнолітніх на теренах України (X – початок XX століття)».

Із 2015 р. і донині кафедру історії держави й права очолює професор Н.В. Аніщук, яка працює на цій кафедрі 15 років і є автором 100 наукових робіт, зокрема підручника з грифом МОН України («Основи гендерного права України», 2013 р.), двох монографій («Гендерне насильство в правовому житті України», 2007 р.), («Жінки в адвокатурі: історія й сучасність»,

2015 р.). Під керівництвом Н.В. Аніщук у 2011 р. Т.О. Остапенком захищено дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Правова система України-Гетьманщини у другій половині XVIII ст.».

За двадцятирічну історію цієї кафедри як структурного підрозділу факультету адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» змінювався її професорсько-викладацький і лаборантський склад. У різні часи на кафедрі історії держави й права працювали такі науковці: професор Є.А. Гансова, доценти А.М. Василенко, М.Ю. Кацин, Н.А. Кедрова, М.І. Косаченко, М.В. Крумаленко, А.Л. Піщевський, О.І. Резнік, К.А. Тиганій, В.І. Форманюк, Т.Є. Харитонова та ін., асистенти М.А. Буга, В.В. Вахненко, В.В. Воєводіна, К.В. Продіус, Н.В. Панова-Стрюк, І.А. Юрій та ін., лаборанти О.І. Бабченко, Я.С. Васькевич, К.А. Голдакова, О.В. Гриценко-Веселовська, О.О. Громовий, М.В. Єпур, О.К. Каненберг, І.С. Лазова, І.В. Розуменко, І.О. Самарська, Ю.С. Шуляк, К.С. Яні та ін.

Нині на кафедрі історії держави й права працюють такі науковці: зав. кафедри, доктор юридичних наук, професор Н.В. Аніщук; кандидат юридичних наук, професор М.Р. Аракелян; доктор політичних наук, професор К.М. Вітман; кандидат юридичних наук, доцент Н.І. Долматова; кандидат юридичних наук, доцент І.В. Долматов; кандидат юридичних наук, доцент Н.В. Єфремова; кандидат юридичних наук, доцент Л.О. Попсуєнко; кандидат юридичних наук, доцент О.В. Горяга; кандидат юридичних наук, доцент Т.О. Остапенко; кандидат юридичних наук, доцент Я.В. Шевчук; кандидат юридичних наук, доцент І.В. Корнієнко; кандидат юридичних наук, доцент І.С. Мокін; кандидат юридичних наук, доцент В.А. Шершенькова; кандидат юридичних наук, доцент Т.В. Угненко; кандидат юридичних наук, асистент А.М. Гриб; асистенти І.В. Розуменко, К.П. Ченкова, ст. лаборант Я.С. Кузь-

менко; лаборант А.Р. Никифорок; лаборант К.В. Карась.

Слід зазначити, що з-поміж професорсько-викладацького складу кафедри історії держави й права декан магістратури державної служби, професор К.М. Вітман, доценти Н.І. Долматова та Н.В. Єфремова працюють на цій кафедрі двадцять років, тобто протягом усього часу від її заснування. При цьому слід зазначити, що й раніше, до заснування Національного університету «Одеська юридична академія», К.М. Вітман, Н.І. Долматова та Н.В. Єфремова доклали багато зусиль для розвитку Одеської історико-правової школи в Юридичному інституті Одеського державного університету ім. І.І. Мечникова. Так, у 1989 р. Н.І. Долматова, працюючи в ОДУ ім. І.І. Мечникова, захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, обравши предметом свого дослідження природоохоронну свідомість. У 2017 р. Н.І. Долматова відзначає 40-річчя своєї викладацької діяльності у таких вищих навчальних закладах: Одеський державний університет ім. І.І. Мечникова, Національний університет «Одеська юридична академія» та Міжнародний гуманітарний університет. Н.І. Долматова є автором навчальних посібників і методичних вказівок з історії держави й права України. Під керівництвом Н.І. Долматової у 2009 р. О.В. Горягою захищено дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Соціально-правовий статус козацької старшини Гетьманщини у другій половині XVII – XVIII ст.».

Доцент Н.В. Єфремова є ведучим доцентом кафедри історії держави й права. Нею розроблені робочі програми та підготовлені навчально-методичні посібники з дисциплін «Історія держави й права України», «Історія України», «Історія Одеської школи права», «Історія суду й судочинства в Україні», «Історія української юриспруденції» й інші. Під керівництвом Н.В. Єфремової у 2014 р. В.А. Шершеньковою захи-

шено дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Становлення та розвиток законодавства про військові злочини в Радянській Україні (1919–1991 рр.)».

За двадцятирічну історію цієї кафедри підготовлено й успішно захищено одну докторську та десятки кандидатських дисертацій за спеціальністю 12.00.01 «Теорія та історія держави й права; історія політичних і правових учень». Так, наприклад, у 2008 р. Н.В. Аніщук захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за темою «Правові засоби викорінення гендерного насильства в Україні: історико-теоретичний аналіз». Ця наукова праця присвячена комплексному та системному історико-теоретичному аналізу проблеми гендерного насильства в аспекті висвітлення правових засобів його викорінення в Україні. У 2006 р. Л.О. Попсуєнко захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Правовий статус християнської церкви за римським Імператорським законодавством IV сторіччя». У 2009 р. І.В. Долматов захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Просторове буття сучасної держави».

Серед професорсько-викладацького складу, що працює на кафедрі історії держави й права, є вчені, які спеціалізуються на інших галузях гуманітарних наук. Наприклад, у 2008 р. К.М. Вітман захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за темою «Політико-правові засади етнонаціональної політики постсоціалістичних країн». У дисертації досліджено новий етнополітичний феномен – модель етнонаціональної політики на прикладі держав пострадянського та постсоціалістичного простору.

Під керівництвом професора К.М. Вітмана захищено низку кандидатських дисертацій. Зокрема, він був науковим керівником Я.В. Шевчук-Белої, М.В. Журавля, Т.В. Угненко. У 2008 р. Я.В. Шевчук-Бела захистила

дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Правове становище національних меншин Півдня України в складі Російської імперії наприкінці XVIII – на початку XX ст.» (на матеріалах Одеси). У 2011 р. М.В. Журавель захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Генеральний уряд як інститут влади Гетьманщини другої половини XVII – середини XVIII ст.». У 2013 р. Т.В. Угненко захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Розвиток інституту народних засідателів Радянської України: історико-правовий аспект (1917–1991 рр.)».

Серед професорсько-викладацького складу кафедри історії держави й права є професори й доценти, які мають дві вищі освіти. Наприклад, професор К.М. Вітман має вищу юридичну й історичну освіту, доцент І.В. Корнієнко – вищу юридичну та педагогічну.

Наукова діяльність кафедри представлена різноманітними підручниками, посібниками, монографіями, навчально-методичними рекомендаціями, науковими статтями й тезами доповідей. Зокрема, варто назвати такі підручники й посібники: «Історія держави й права України. Частина II» (М.Р. Аракелян, Н.В. Єфремова, 2011 р.); навчально-методичний посібник «Історія держави й права зарубіжних країн (ч. 1)» (Л.О. Попсуєнко, 2011 р.); «Історія суду й судочинства в Україні» (М.Р. Аракелян, П.П. Музиченко, Н.В. Єфремова, 2010 р.); «Навчально-методичний посібник з вивчення курсу «Історія держави й права зарубіжних країн (ч. 2)» (Н.В. Аніщук, К.М. Вітман, Л.О. Попсуєнко, 2013 р.); «Історія держави й права зарубіжних країн для студентів денної форми навчання (ч. 1)», навчально-методичний посібник (Н.В. Аніщук, Л.О. Попсуєнко, В.А. Шершенькова, 2015 р.); «Навчально-методичний посібник до вивчення курсу «Історія Одеської школи права» (М.Р. Аракелян, А.М. Ва-

силенко, О.В. Горяга, Н.В. Єфремова, І.В. Корнієнко, Т.О. Остапенко, Л.О. Попсуєнко, Я.В. Шевчук-Бела, 2015 р.); «Історія держави й права зарубіжних країн для студентів заочної форми навчання (частина 1)», навчально-методичний посібник (Н.В. Аніщук, Л.О. Попсуєнко, В.А. Шершенькова, 2016 р.) та ін.

За високі досягнення в професійній діяльності окремі члени кафедри удостоєні низки нагород. Так, професор М.Р. Аракелян удостоєний звання «Заслужений юрист України», нагороджений почесними грамотами Кабінету Міністрів України, Головного управління Державної служби України, нагрудними знаками Міністерства освіти й науки України «Петро Могила», «Відмінник освіти України», відзнакою Вищої ради юстиції «За особисті заслуги з удосконалення функціонування судової влади», почесними відзнаками президента Національного університету «Одеська юридична академія», ювілейними медалями тощо.

Професор К.М. Вітман отримав звання «Заслужений працівник освіти України», удостоєний нагрудних знаків Міністерства освіти й науки України «За наукові досягнення», «Відмінник освіти України», Головного управління Державної служби України «Державна служба України. За сумлінну працю», орденом «За заслуги» III ступеня.

Професор Н.В. Аніщук у 2009 р. була нагороджена відзнакою Міністерства освіти й науки, молоді та спорту України «Відмінник освіти України».

Доцент І.С. Мокін у 2016 р. був нагороджений орденом Національної асоціації адвокатів України «Видатний адвокат України».

Наукова та педагогічна діяльність кафедри історії держави й права має величезне значення для формування національної свідомості та патріотичного виховання студентів університету. У науково-педагогічному процесі кафедри поєднуються головні досягнення державно-правового будівництва минулого та сучасні тенденції роз-

витку основних державних і правових інститутів.

На кафедрі викладаються такі навчальні курси та спецкурси:

«Історія держави й права України» (професор М.Р. Аракелян, доценти Н.І. Долматова, Н.В. Єфремова, О.В. Горяга, І.В. Долматов, І.В. Корнієнко, Т.О. Остапенко);

«Історія держави та права зарубіжних країн» (професори Н.В. Аніщук, К.М. Вітман; доценти Л.О. Попсуєнко, В.А. Шершенькова, Т.В. Угненко);

«Історія Одеської школи права» (професори Н.В. Аніщук, М.Р. Аракелян; доценти Л.О. Попсуєнко, О.В. Горяга, І.В. Долматов, І.В. Корнієнко, Т.О. Остапенко, Я.В. Шевчук, В.А. Шершенькова, Т.В. Угненко);

«Історія Національного університету «Одеська юридична академія» (доценти Н.В. Єфремова, Л.О. Попсуєнко, О.В. Горяга, Т.О. Остапенко);

«Історія України» (доценти Н.В. Єфремова, О.В. Горяга, Т.О. Остапенко);

«Історія суду та судочинства в Україні» (доцент Н.В. Єфремова, доцент Т.О. Остапенко);

«Історія суду та судочинства в зарубіжних країнах» (доцент Л.О. Попсуєнко);

«Історія української юриспруденції» (професор Н.В. Аніщук, доцент Н.В. Єфремова);

«Історія законодавства про військові злочини в Україні» (доцент В.А. Шершенькова).

Професорсько-викладацький склад кафедри залучено до роботи в Державних екзаменаційних комісіях НУ «ОЮА» – професор М.Р. Аракелян, доценти Н.І. Долматова, І.В. Долматов, І.В. Корнієнко, Л.О. Попсуєнко.

На кафедрі історії держави й права здійснюється керівництво магістерськими та курсовими роботами, практикою. Велику увагу приділено роботі з аспірантами. У найближчий час до захисту заплановані дві кандидатські дисертації за спеціальністю 12.00.01 «Теорія й історія держави й права; історія політичних і правових учень». Так, у 2017 р.

К.В. Продіус представив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Судівництво у справах неповнолітніх на Наддніпрянській Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття» (науковий керівник – професор М.Р. Аракелян). У 2017 р. О.О. Громовий представив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Становлення й розвиток

законодавства про злочини проти моралі на українських землях (ІХ ст. – 1917 р.)» (науковий керівник – професор Н.В. Аніщук),

Викладачі кафедри постійно беруть активну участь у міжнародних, республіканських і всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях. При кафедрі постійно працює науковий студентський гурток з історії держави та права.